Kulturutskottets betänkande

1984/85:15

om förbud att använda metallsökare för s. k. skattletning, m. m. (prop. 1984/85:128)

Sammanfattning

Under senare år har det blivit allt vanligare att metallsökare används för s. k. skattletning, dvs. sökande efter mynt och andra fornfynd. Detta förorsakar allvarliga skador för den arkeologiska forskningen och kulturminnesvården.

I betänkandet ställer sig utskottets majoritet bakom förslag av regeringen som syftar till att komma till rätta med de problem som missbruket av metallsökare vållar. Utskottet anser att det bör införas ett förbud mot att medföra metallsökare på fasta fornlämningar. På områden som inte har samband med fasta fornlämningar men där man tidigare har hittat fornfynd anser utskottet att det bör vara förbjudet att använda metallsökare annat än för att yrkesmässigt söka efter annat än fornfynd. Detta gäller också Gotland i sin helhet.

I reservationer från företrädarna för moderata samlingspartiet yrkas avslag på propositionen. Reservanterna förordar andra åtgärder för att komma till rätta med problemen.

Propositionen

Regeringen har i proposition 1984/85:128 (utbildningsdepartementet) föreslagit riksdagen att anta ett av lagrådet granskat förslag till lag om ändring i lagen (1942:350) om fornminnen.

Lagförslaget fogas som *bilaga* till detta betänkande.

Motion

I motion 1984/85:2907 av Ingrid Sundberg m. fl. (m) hemställs

1. att riksdagen avslår propositionen såvitt avser 15 a–15 d §§ lagen (1942:350) om fornminnen,
2. att riksdagen beslutar om ändring i lagen (1942:350) om fornminnen i enlighet med vad som i motionen anförts,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om information till allmänheten beträffande gällande bestämmelser om fornfynd,
4. att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om arkeologiska efterundersökningar,
5. att riksdagen hos regeringen hemställer om utredning av konsekvenserna av höjd ersättning för hembudspliktiga fornfynd.

Utskottet

Inledning

En metallsökare är ett elektroniskt verktyg med vars hjälp man kan lokalisera metallföremål som är dolda under markytan. Metallsökare används yrkesmässigt inom flera verksamhetsområden, t. ex. inom jordbruket, skogsbruket och gruvindustrin.

Användningen av metallsökare har ökat kraftigt under senare år. Framför allt gäller detta metallsökare som huvudsakligen är avsedda för fritidsbruk. I allt större utsträckning har de kommit att begagnas för s. k. skattletning, dvs. sökande efter mynt och andra fornfynd. Detta har, enligt vad som anges i propositionen, medfört allvarliga konsekvenser för den arkeologiska forskningen och kulturminnesvården. Fynd av forntida föremål anmäls nämligen inte i vederbörlig ordning och fyndplatser skadas.

Problemet har uppmärksammats i olika sammanhang. År 1982 uttalade utskottet (KrU 1981/82:21 p. 5, rskr. 1981/82:230; se också KrU 1982/83:24 p. 28) att det var angeläget att åtgärder snarast vidtas för att komma till rätta med problemet. Mot bakgrund bl. a. av riksdagens ställningstagande gav regeringen i mars 1983 genom tilläggsdirektiv arkeologiutredningen (U 1982:04) i uppdrag att se över vissa frågor om bruket av metallsökare (dir. 1983:26). Samma år redovisade utredningen uppdraget i delbetänkandet (Ds U 1983:3) Metallsökare – bruk och missbruk. I detta föreslogs ändringar i lagen (1942:350) om fornminnen (fornminneslagen). Betänkandet har remissbehandlats. Förslaget i propositionen bygger på arkeologiutredningens förslag och remissbehandlingen av det. Lagrådet har granskat förslaget.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås förbud mot att medföra metallsökare på fasta fornlämningar. Vidare föreslås förbud mot att använda metallsökare på Gotland annat än för att yrkesmässigt söka efter annat än fornfynd. Ett användningsförbud föreslås också för områden där sådana fornfynd som skall erbjudas staten för inlösen tidigare har påträffats. Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer skall kunna meddela föreskrifter som närmare avgränsar sådana områden.

Från förbuden att medföra och använda metallsökare görs undantag för vissa arkeologiska undersökningar. Vidare skall länsstyrelsen kunna medge undantag.

De nu beskrivna reglerna föreslås bli intagna i lagen (1942:350) om fornminnen (fornminneslagen).

För samtliga brott enligt fornminneslagen föreslås att straffet skall vara böter eller fängelse i högst sex månader. En metallsökare som har medförts eller används i strid mot lagen skall enligt förslaget kunna förklaras förverkad.

De nya bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 juli 1985.

Allmänt

Enligt utskottets mening råder det ingen tvekan om att det tilltagande bruket av metallsökare allvarligt skadar den arkeologiska forskningen och kulturminnesvården. Utskottet vill här särskilt peka på att problemet inte bara består i att föremål undanhålls den arkeologiska forskningen, utan också i att forskarnas möjligheter till vetenskaplig information kan omintetgöras genom grävning på fyndplatser. Det har – bl. a. i den allmänna debatten – gjorts gällande att man, för att rädda fornfynd, bör stimulera allmänhetens användning av metallsökare i syfte att göra fornfynd. Utskottet har tidigare tagit avstånd från den tanken (KrU 1982/83:24 s. 63) och det finns enligt utskottets mening nu anledning att understryka att den bygger på en missuppfattning av vilka följder skattletningen kan få för forskningen.

Utskottet anser att det är uppenbart att åtgärder snarast måste vidtas för att komma till rätta med missbruket av metallsökare. Utskottet välkomnar därför att förslag med detta syfte nu har förelagts riksdagen.

Utskottets bedömning av enskildheterna i förslaget redovisas i det följande. Redan här vill utskottet dock slå fast att det krävs andra slags åtgärder än de som hittills stått till buds.

Skydd för fasta fornlämningar

I 2 § fornminneslagen anges vad som avses med fasta fornlämningar. Det är t. ex. fråga om förhistoriska minnesmärken såsom gravar, boplatser, domarringar, resta stenar osv., men även anläggningar från historisk tid såsom övergivna boplatser och arbetsplatser, märkliga färdvägar, broar, ruiner av borgar, slott, kyrkor etc. Det finns mellan 600 000 och 700 000 fornlämningar i landet. Synliga eller på annat sätt till läget bestämbara fornlämningar redovisas på den ekonomiska kartan och i viss utsträckning också i andra kartverk. Uppgifter om fasta fornlämningar förs också in i fastighetsregistret.

Skyddet för fasta fornlämningar innebär bl. a. att det är förbjudet att utan tillstånd utgräva, rubba, överhölja eller eljest genom plantering eller bebyggelse eller på annat sätt förändra eller skada eller ta bort fast fornlämning (1 § andra stycket). Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer (RAÄ) och länsstyrelserna får dock bl. a. undersöka fasta fornlämningar. Länsstyrelsen kan också medge att annan får göra det (5 §).

Den som bryter mot förbudet i 1 § andra stycket kan dömas till böter eller, om brottet är grovt, fängelse i högst sex månader (16 §). Dessa bestämmelser om fasta fornlämningar gäller i tillämpliga delar också vissa skeppsvrak m. m. (9 a §).

Regeringens förslag innebär att man skall förstärka skyddet för fasta fornlämningar genom att i fornminneslagen införa ett förbud mot att medföra metallsökare på fasta fornlämningar annat än vid färd på sådan väg som är upplåten för allmänheten (15 b §). Metallsökare skall dock få

medföras vid arkeologiska undersökningar som utförs av RAÄ, länsstyrelsen eller annan efter länsstyrelsens medgivande. Länsstyrelsen skall också i andra fall kunna meddela tillstånd att medföra metallsökare (15 d §). Förbudet att medföra metallsökare föreslås också gälla skeppsvrak (15 b §).

I motion 2907 (m) kritiseras regeringens förslag. Motionärerna anför att det redan nu är straffbart att – eventuellt efter nyttjande av metallsökare – gräva efter fornfynd. Ett förbud att medföra metallsökare skulle enligt motionärerna därför fungera som ett "dubbelförbud" mot att tillägna sig fornfynd från fasta fornlämningar. Motionärerna invänder också att det inte är en lämplig lagstiftningsmetod att kriminalisera brukandet att ett visst tekniskt hjälpmedel för att hindra att vissa personer missbrukar detsamma. För att på ett tidigare stadium kunna ingripa mot någon som avser att gräva i en fast fornlämning anser motionärerna att man i stället bör komplettera 1 § andra stycket – där det som tidigare har nämnts föreskrivs förbud mot att bl. a. utgräva fast fornlämning – med begreppet "utforska". Härigenom kommer enligt motionärerna en person att kunna hindras från att, exempelvis med metallsökare, undersöka en fast fornlämning. Samtidigt undviks onödig byråkrati med tillståndsgivning m. m.

Utskottet gör följande bedömning.

Det är angeläget att åstadkomma ett verkningsfyllt förbud mot missbruk av metallsökare på fasta fornlämningar. Med denna utgångspunkt är enligt utskottets mening regeringens förslag att föredra framför motionärernas. Regeringens förslag innebär att man kriminaliserar själva medförandet och svårigheterna att bevisa att någon har medfört en metallsökare på en fast fornlämning är uppenbarligen mindre än att bevisa att någon har utforskat en fornlämning med en metallsökare. Mot att kriminalisera själva medförandet kan – inte utan fog – invändas att man på det sättet straffbelägger ett förfarande som i och för sig kan vara harmlöst. Å andra sidan har – som föredragande statsrådet anför – ingen som inte har fått något uppdrag från en antikvarisk myndighet normalt något legitimt behov av att medföra en metallsökare på en fornlämning. Presumtionen talar således för att personer som går med en metallsökare på sådana områden letar efter fornfynd. Med hänsyn härtill kan det enligt utskottets mening inte möta några betänkligheter att välja regeringens modell, som ju – vilket redan har anförts – uppenbarligen ger ett effektivare skydd.

Utskottet vill tillägga följande i fråga om de båda alternativen. Motionärerna anser att man med den lagändring de föreslår undviker onödig byråkrati med tillståndsgivning m. m. När det gäller tillståndsgivning innebär regeringens förslag att länsstyrelserna skall kunna medge att metallsökare medförs på en fast fornlämning. Oavsett om förbudet knyts till medförandet eller utforskandet kan det inte vara rimligt att ha ett absolut förbud utan möjlighet att medge undantag. Utskottet kan därför inte dela uppfattningen att motionärernas förslag innebär att man skulle kunna undvika ett system

med tillståndsgivning.

Utskottets slutsats är att regeringens förslag är väl ägnat att skapa ett effektivt skydd mot missbruk av metallsökare på fasta fornlämningar, och utskottet har ingen erinran mot förslaget. Propositionen bör således bifallas i denna del och motionen avslås.

Skydd för fyndplatser som inte hör till fasta fornlämningar

Ett fornfynd som påträffas utan samband med någon fast fornlämning och som kan antas vara minst 100 år gammalt och som helt eller delvis är av guld, silver eller koppar är hembudspliktigt. Det innebär att fyndet skall erbjudas staten för inlösen. Även andra föremål som hittas tillsammans med ett sådant fynd är hembudspliktiga.

Den plats där ett hembudspliktigt fynd görs har inte något lagskydd liknande det som fasta fornlämningar åtnjuter. Länsstyrelsen kan dock fridlysa platsen till dess att en undersökning har utförts, men endast om det kan ske utan att därigenom vållas väsentlig olägenhet (15 § tredje stycket). Det finns däremot inte någon skyldighet för den som finner ett föremål på en sådan fyndplats att avbryta pågående grävning eller annat arbete.

Den som underlåter att anmäla fornfynd eller den som vidtar en olovlig åtgärd med ett sådant fynd kan dömas till böter eller, om brottet är grovt, fängelse i högst sex månader. Han förverkar också all rätt på grund av fyndet.

För att skydda fyndplatser som inte hör till fasta fornlämningar föreslår regeringen nu vissa ändringar i fornminneslagen. De innebär att det skall bli förbjudet att använda metallsökare inom Gotlands län. Förbud att använda metallsökare föreslås också för områden där man tidigare har påträffat fornfynd av det slag som skall hembjudas. Sådant område omfattar enligt förslaget – förutom fyndplatsen – den omgivande mark där ytterligare fornfynd kan tänkas förekomma med hänsyn till det tidigare fyndets karaktär, fyndplatsens och den omgivande markens utseende samt förekomsten av andra kända fyndplatser i närheten. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer skall kunna meddela föreskrifter om den närmare avgränsningen av förbudsområdet (15 c §). Enligt vad som anges i propositionen är länsstyrelsen den myndighet som närmast kommer i fråga.

Förbudet skall inte gälla användning av metallsökare för att yrkesmässigt söka efter annat än fornfynd. Det skall inte heller vara förbjudet att använda metallsökare i samband med arkeologiska undersökningar som utförs av RAÄ, länsstyrelsen eller annan efter länsstyrelsens medgivande. Länsstyrelsen skall kunna meddela tillstånd att använda metallsökare även i andra fall (15 d §).

I motionen yrkas avslag på propositionen i denna del.

Som utskottet tidigare har anfört kan möjligheterna för den arkeologiska forskningen att få värdefull information omintetgöras om grävning sker på

platser där man tidigare har hittat fornfynd. Det är således mycket angeläget att sådana platser lämnas orörda till dess att arkeologisk expertis har fattat beslut om huruvida vetenskaplig undersökning bör ske. Detta gäller oavsett om fyndplatsen har samband med en fast fornlämning eller inte.

Enligt utskottets bedömning är det nuvarande skyddet otillräckligt. Åtgärder behövs således för att hindra att privata skattletare utför grävning på sådana kända fyndplatser som inte fullständigt har undersökts av arkeologer.

Fyndplatser av här aktuellt slag är i jämförelse med fasta fornlämningar vanligen svårare att avgränsa på ett naturligt sätt. Kända fornlämningar företer, åtminstone i allmänhet, synliga märken ovanför markytan, medan det oftast är omöjligt att enbart med ledning av terrängförhållandena avgöra var fyndplatser som inte hör till en fast fornlämning är belägna. Sådana fyndplatser är inte heller utsatta på den ekonomiska kartan eller intagna i officiella register. Mot denna bakgrund skulle det givetvis vara önskvärt att som ett krav för att tillämpa ett förbud uppställa att områdets gränser markeras i terrängen. Ett sådant krav måste dock, som föredragande statsrådet anför, anses orealistiskt.

Det skäl som motionärerna anför för att avslå propositionen i denna del är främst att fyndplatserna inte kan markeras i terrängen. Detta kan enligt motionärerna leda till att personer anses skyldiga till att ha överträtt förbudet, trots att de inte känt till att den plats där de använt metallsökare i själva verket hos någon myndighet var klassad som "förbudsområde".

Av vad som tidigare har sagts framgår att utskottet har förståelse för den synpunkten. Utskottet vill dock framhålla att många av dem som bedriver skattletning med metallsökare sannolikt söker sig till platser där de vet att fornfynd tidigare påträffats. Dessutom bör framhållas att en länsstyrelses föreskrifter om avgränsning av områden där fornfynd tidigare har påträffats skall kungöras i länets författningsamling (9 § lagen [1976:633] om kungörande av lagar och andra författningar). Den som vill använda metallsökare har således goda möjligheter att skaffa sig kunskaper om myndigheternas beslut i detta avseende.

Utskottet anser att det är rimligt att utgå från att seriöst inriktade personer som mera systematiskt vill använda metallsökare för hobbybruk – och det är ju inte något annat än sådan användning som föreslås bli kriminaliserad – utnyttjar dessa möjligheter.

Vad som nu har sagts innebär inte att utskottet anser att det är uteslutet att en sådan reglering som föreslås i propositionen kan vålla vissa problem. En avvägning av de intressen som här gör sig gällande leder dock utskottet till slutsatsen att förslaget i propositionen bör godtas. Här vill utskottet tillägga att chefen för justitiedepartementet i en proposition som riksdagen behandlat tidigare under detta riksmöte bland skäl som kan motivera åtalsunderlåtelse nämnt bristande kännedom om straffbudet (prop. 1984/85:3 s. 41, JuU 1984/85:10, rskr. 1984/85:72).

Under detta avsnitt vill utskottet avslutningsvis något beröra förhållandena på Gotland. Det är, som föredragande statsrådet anför, uppenbart att problemen med användande av metallsökare är störst där. Ön har en ovanligt rik förekomst av ädelmetallfynd från förhistorisk tid och medeltid. På Gotland finns ca 700 kända skattfyndplatser och i förhållande till sin storlek har Gotland de flesta kända skattfynden i världen. Dessa fyndplatser kan utan svårighet spåras upp med ledning av uppgifter i den vetenskapliga litteraturen. Av denna anledning och med hänsyn till, som föredragande statsrådet anför, det akuta hotet mot de över hela ön utspridda arkeologiska fyndplatserna välkomnar utskottet förslaget till en särskild reglering beträffande denna landsdel. Här kan också påpekas att de problem som har samband med de bristande möjligheterna att i terrängen markera fyndplatserna inte är aktuella med den reglering som föreslås för Gotland.

Sammanfattningsvis tillstyrker utskottet förslaget i propositionen om förbud att använda metallsökare på vissa platser och avstyrker bifall till motionen i samma del.

Information m. m.

I motionen anförs att mycket talar för att en kraftigt ökad information till allmänheten om betydelsen av att inte omöjliggöra vetenskapligt utförda undersökningar av fyndplatser skulle ge gott resultat. Motionärerna anför vidare att RAÄ bör prioritera en ökad satsning på antikvariska efterundersökningar, vilka begränsar möjligheterna till illegal skattletning.

I propositionen redovisas vissa åtgärder av det slag som motionärerna efterlyser. De antikvariska myndigheterna har således försökt komma till rätta med missförhållandena bl. a. genom information om gällande bestämmelser till i första hand säljare och köpare av metallsökare. Initiativ till samverkan med Sveriges turistråd och Svenska institutet har tagits i syfte att nå både svenska och utländska turister med sådan information. RAÄ har också årligen sedan budgetåret 1979/80 fått särskilda medel för att göra efterundersökningar på skattfyndplatserna. Härigenom har RAÄ:s Gotlandsundersökningar (RAGU) kontinuerligt kunnat arbeta med att systematiskt undersöka kända fyndplatser på ön med metallsökare.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att det är värdefullt med ökad information till allmänheten, inte minst i det avseende som motionärerna framhåller. Att antikvariska efterundersökningar sker är också angeläget. Utskottet vill särskilt framhålla att det är viktigt att ansträngningarna i dessa avseenden inte mattas av som en följd av att man, genom den lagstiftning som utskottet i det föregående ställt sig bakom, får helt andra möjligheter än hittills att ingripa mot missbruket av metallsökare.

Föredragande statsrådet förklarar i propositionen att han delar uppfattningen om att det även i framtiden behövs medel för att pågående antikvariska efterundersökningar på Gotland skall kunna fortsätta och

informationsinsatser kunna genomföras. Han anför också att det ankommer på RAÄ att till regeringen redovisa behovet av särskilda insatser för antikvariska efterundersökningar och för informationsinsatser och att medel under anslaget Bidrag till särskilda kulturella ändamål, vilket anslag står till regeringens förfogande, bör kunna utnyttjas för dessa ändamål.

Av vad som nu har sagts framgår att det torde råda enighet om värdet och behovet av såväl antikvariska efterundersökningar som informationsinsatser till allmänheten. Mot bakgrund härav anser utskottet att riksdagen inte behöver göra något särskilt tillkännagivande om detta. Utskottet avstyrker således bifall till motionen i denna del.

Ersättning för hembudspliktiga fornfynd

Frågan om ersättning för hembudspliktiga fornfynd tas upp i motionen.

I fornminneslagen finns bestämmelser om ersättning m. m. för fornfynd. Föremål som påträffas i en fast fornlämning och har samband med fornlämningen skall tillfalla staten. Om fyndet har skett i samband med en vetenskaplig undersökning som länsstyrelsen gett tillstånd till kan RAÄ tillerkänna den som har låtit utföra undersökningen skälig ersättning för nödvändiga kostnader och för arbete som varit förenat med undersökningen. Om föremålet har påträffats utan samband med en sådan undersökning kan RAÄ besluta att hittelön skall utgå om det anses skäligt (10 §).

För fornfynd som påträffas utan samband med någon fast fornlämning eller skeppsvrak gäller en annan reglering. Enligt denna skall ett upphittat föremål som inte har någon ägare och som kan antas vara minst 100 år gammalt tillfalla upphittaren. Om föremålet helt eller delvis är av guld, silver eller koppar är upphittaren dock skyldig att hembjuda det till staten för inlösen. Också andra föremål som hittats tillsammans med ett sådant fynd är hembudspliktiga. Frågor om inlösen prövas av RAÄ. Om staten löser in föremål som helt eller delvis är av guld eller silver skall ersättning utgå med ett belopp som svarar mot metallvärdet efter vikt jämte en åttondels förhöjning. För andra föremål utgår ersättning med vad som anses skäligt med hänsyn till föremålets beskaffenhet. Förutom ersättning kan hittelön utgå om det finns skäl till det (11 §).

Motionärerna anser att det är uppenbart att allmänhetens benägenhet att anmäla fornfynd minskar om staten erbjuder en för låg ersättning. Enligt motionärerna skulle en höjd ersättning verksamt bidra till att flera fornfynd anmäldes. De anser därför att regeringen bör utreda vilka kostnader som kan vara förknippade med en höjd ersättning.

Arkeologiutredningen övervägde om ersättningen av hembudspliktiga fynd borde höjas i syfte att motverka missbruket av metallsökare, men kom fram till att det inte borde ske. Utredningen konstaterade att den som hittar ett fornfynd i vissa fall kan få en högre ersättning om han avyttrar det än om han hembjuder det till staten. Detta kunde enligt utredningen vara en orsak

till att fynd ibland inte anmäls för inlösen. Utredningen gjorde den bedömningen att man kanske kan räkna med att ytterligare fornfynd anmäls om proportionen mellan statens ersättning och marknadsvärdet jämnas ut något. Men detta kunde också leda till att allt flera människor börjar bedriva skattletning med metallsökare, vilket knappast kan vara önskvärt med hänsyn till den arkeologiska forskningen. Utredningen ansåg också att man fick utgå från att en högre ersättning vid hembud inte avhåller alla från att försöka få ännu bättre betalt för gjorda fynd. Utredningen kom till slutsatsen att det under alla förhållanden är förenat med betydande svårigheter att söka fastställa en väl avvägd nivå på den högre ersättning som skulle kunna utgå vid inlösen (Ds U 1983:3 s. 56 f).

Utskottet kan för egen del – i likhet med föredragande statsrådet – ställa sig bakom arkeologiutredningens ståndpunkt. Utskottet anser således att högre ersättning vid inlösen kan leda till att allt flera människor börjar bedriva skattletning. Att en sådan utveckling skulle vara olycklig är uppenbart. Utskottet anser därför att motionen bör avslås i denna del.

Övrigt

I övrigt föranleder propositionen eller motionen inget uttalande av utskottet.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *förbud att medföra metallsökare m. m.*
   att riksdagen med avslag på motion 1984/85:2907 yrkande 1 antar det genom proposition 1984/85:128 framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1942:350) om fornminnen såvitt gäller 15 a–15 d, 16 och 20 §§ (bil. till betänkandet),
2. beträffande *lagförslaget i övrigt*
   att riksdagen antar det under moment 1 nämnda lagförslaget i den mån det inte omfattas av utskottets hemställan i det momentet (bil. till betänkandet),
3. beträffande *ändring i 2 § lagen om fornminnen*
   att riksdagen avslår motion 1984/85:2907 yrkande 2,
4. beträffande *information*
   att riksdagen avslår motion 1984/85:2907 yrkande 3,
5. beträffande *arkeologiska efterundersökningar*
   att riksdagen avslår motion 1984/85:2907 yrkande 4,

6. beträffande *ersättning för hembudspliktiga fornfynd*
att riksdagen avslår motion 1984/85:2907 yrkande 5.

Stockholm den 16 april 1985

På kulturutskottets vägnar
ING-MARIE HANSSON

Närvarande: Ing-Marie Hansson (s), Tyra Johansson (s), Karl Boo (c), Lars-Ingvar Sörenson (s), Tore Nilsson (m), Catarina Rönnung (s), Maja Bäckström (s), Berit Oscarsson (s), Gunnel Liljegren (m), Jan-Erik Wikström (fp), Jan Hyttring (c), Håkan Stjernlöf (m), Marita Bengtsson (s), Lars Hjertén (m) och Carl-Henrik Hermansson (vpk).

Reservationer

1. Förbud att medföra metallsökare m. m. Ändring i 2 § lagen om fornminnen (mom. 1 och 3)

Tore Nilsson, Gunnel Liljegren, Håkan Stjernlöf och Lars Hjertén (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 3 börjar "Utskottet anser" och slutar "till buds" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att det är uppenbart att åtgärder snarast måste vidtagas för att komma till rätta med missbruket av metallsökare. Utskottet redovisar sin bedömning av enskildheterna i regeringens förslag i det följande. Redan här vill utskottet dock slå fast att åtgärderna bör ges en annan inriktning än den regeringen föreslagit. Härvidlag vill utskottet särskilt framhålla att det inte är lämplig lagstiftningsmetod att kriminalisera brukandet av ett visst tekniskt hjälpmedel för att förhindra att vissa personer missbrukar det.

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 4 börjar "Det är" och på s. 5 slutar "motionen avslås" bort ha följande lydelse:

Det är angeläget att åstadkomma ett verkningsfullt förbud mot missbruk av metallsökare på fasta fornlämningar. Som utskottet tidigare har anfört är det dock inte en lämplig lagstiftningsmetod att kriminalisera brukandet av ett visst tekniskt hjälpmedel i syfte att hindra att vissa personer missbrukar det. Mot regeringens förslag i denna del kan enligt utskottets mening vidare invändas att det innebär att man straffbelägger ett förfarande som är helt harmlöst. Någon skada vållas ju inte av att någon medför en metallsökare på en fast fornlämning. Enligt utskottets mening är det stötande att tillskapa ett förbud av sådan innebörd och det skulle strida mot det allmänna rättsmedvetandet att kriminalisera en sådan gärning. Utskottet vill vidare framhålla att

den omständigheten att det är enkelt för åklagaren att bevisa en viss gärning givetvis inte får leda till att den kriminaliseras. Endast sakliga skäl bör motivera en sådan åtgärd. Utskottet kan således inte ställa sig bakom regeringens förslag i denna del och utskottet förordar att det lämnas utan bifall.

Utskottet anser dock att det behövs ett ökat skydd mot missbruk av metallsökare på fasta fornlämningar. Enligt utskottets mening bör det åstadkommas genom att man straffbelägger förfaranden som innebär att metallsökare används på ett sådant sätt att det är fråga om utforskande av fornlämningen. Utskottet ansluter sig därför till det i motionen framlagda förslaget om att kriminalisera utforskandet av fasta fornlämningar. Det bör ankomma på regeringen att utarbeta ett lagförslag enligt de riktlinjer som har angivits i motionen. Det bör snarast föreläggas riksdagen. En strävan bör därvid vara att i görligaste mån undvika ett system med onödig byråkrati och tillståndsgivning.

Vad utskottet nu med anledning av motionen har anfört om förslag till lag rörande skyddet av fasta fornlämningar bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 5 börjar "Som utskottet" och på s. 7 slutar "samma del" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill inledningsvis anföra att den kritik som utskottet i det föregående framfört mot regeringens förslag i fråga om fasta fornlämningar till viss del har giltighet även beträffande sådana fyndplatser som är aktuella här.

Regeringens förslag i denna del inger också starka betänkligheter i andra avseenden. Det är oftast omöjligt att med ledning enbart av terrängförhållandena avgöra var sådana fyndplatser är belägna. De är inte heller utsatta på den ekonomiska kartan eller i officiella register. Det är inte heller realistiskt att räkna med att de kan markeras i terrängen. Innebörden av regeringens förslag är således att det skall vara förbjudet att använda metallsökare inom vissa områden, men att den enskilde inte skall ges rimliga möjligheter att få kunskap om vilka dessa områden är. Ett förslag med sådan innebörd måste utskottet ta avstånd från.

Utskottet vill vidare framhålla att det enligt gällande lag är straffbart att inte anmäla fornfynd eller att skada fornfynd. Det finns således redan tillräckliga möjligheter för myndigheterna att ingripa mot oönskade förfaranden med fornfynd. Att skapa nya förbud och utökad byråkrati leder enligt utskottets mening inte till någon förbättring så länge människor kan konstatera hur lätt redan existerande bestämmelser kan överträdas.

Ytterligare synpunkter kan anföras i denna del. Regeringen har valt metoden att försöka komma till rätta med ett problem genom att föreslå att nya förbud införs. Enligt utskottets mening bör den metoden generellt sett undvikas så långt det är möjligt och andra utvägar bör prövas först. I detta

ärende bör särskilt beaktas att några ökade insatser för övervakning av att förbuden inte överträds knappast kan påräknas. Resurser kommer således att saknas för en effektiv övervakning. Det kan, som rikspolisstyrelsen har framhållit, medföra att allmänhetens respekt för olika bestämmelser urholkas, vilket innebär en negativ inverkan på det allmänna rättsmedvetandet.

Utskottets slutsats är således att, som föreslås i motionen, propositionen bör avslås även i denna del.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *förbud att medföra metallsökare m. m.*
   att riksdagen med bifall till motion 1984/85:2907 yrkande 1 avslår det genom proposition 1984/85:128 framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1942:350) om fornminnen såvitt gäller 15 a–15 d, 16 och 20 §§,

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *ändring i 2 § lagen om fornminnen*
   att riksdagen med anledning av motion 1984/85:2907 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om förslag till lag rörande skyddet av fasta fornlämningar,

2. Information. Arkeologiska efterundersökningar (mom. 4 och 5)

Tore Nilsson, Gunnel Liljegren, Håkan Stjernlöf och Lars Hjertén (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 7 börjar "Utskottet delar" och på s. 8 slutar "denna del" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är det angeläget att man prövar olika vägar att komma till rätta med missbruket av metallsökare. I första hand bör givetvis andra åtgärder än straffrättsliga tillgripas. I detta sammanhang bör särskilt framhållas vikten av att det sprids kunskap om värdet av att skydda det gemensamma kulturarv som våra fornminnen utgör.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att det är värdefullt med ökad information till allmänheten, särskilt i det avseende som nyss har nämnts. Mycket talar nämligen för att en kraftigt ökad information om betydelsen av att inte omöjliggöra vetenskapligt utförda undersökningar av fyndplatser skulle ge gott resultat. Av särskild betydelse är självfallet att markägare blir uppmärksammade på problemen. Sådana informationsinsatser skulle – som anges i motionen – säkerligen påtagligt minska möjligheterna till s. k. skattletning.

Ett annat sätt att komma till rätta med problemet, utan att tillgripa mera ingripande åtgärder, är att öka satsningarna på arkeologiska efterundersökningar. Utskottet anser därför i likhet med motionärerna att RAÄ bör prioritera en ökad satsning på antikvariska efterundersökningar i syfte att

begränsa möjligheterna till illegal skattletning.

Vad utskottet nu har anfört om kraftigt ökad information och om arkeologiska efterundersökningar bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *information*
att riksdagen med anledning av motion 1984/85:2907 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta avseende,

dels att utskottets hemställan under 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *arkeologiska efterundersökningar*
att riksdagen med anledning av motion 1984/85:2907 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta avseende,

3. Ersättning för hembudspliktiga fornfynd (mom. 6)

Tore Nilsson, Gunnel Liljegren, Håkan Stjernlöf och Lars Hjertén (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 9 börjar "Utskottet kan" och slutar "denna del" bort ha följande lydelse:

I propositionen förklarar föredragande statsrådet att han delar arkeologiutredningens ståndpunkt.

Enligt utskottets mening är de skäl som anförts för den ståndpunkten inte övertygande. Utskottet anser tvärtom, i likhet med motionärerna, att det är uppenbart att allmänhetens benägenhet att anmäla fornfynd minskar om staten erbjuder en för låg ersättning. En höjd ersättning skulle – i förening med andra åtgärder – verksamt bidra till att flera fornfynd skulle anmälas. Enligt utskottets mening talar således starka skäl för att en viss höjning av ersättningen bör kunna ske. Regeringen bör, som föreslås i motionen, utreda vilka kostnader som skulle vara förknippade med en höjd ersättning för hembudspliktiga fornfynd. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande *ersättning för hembudspliktiga fornfynd*
att riksdagen med anledning av motion 1984/85:2907 yrkande 5 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta avseende.

Bilaga

Förslag till lagändring som framlagts av regeringen och som tillstyrkts av utskottet (vid mom. 1 och 2 i hemställan)

Förslag till
Lag om ändring i lagen (1942: 350) om fornminnen

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1942: 350) om fornminnen[1]
dels att 12, 16 och 20 §§ skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i lagen skall införas fyra nya paragrafer, 15 a–15 d §§, samt närmast före 15 a § en ny rubrik av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	12 §
Om fynd av föremål som *enligt vad ovan sagts* skall tillfalla eller hembjudas staten skall *den som hittat föremålet* utan dröjsmål *göra anmälan* hos riksantikvarieämbetet och statens historiska museer eller ombud som *denna myndighet* utsett eller hos polismyndighet. *Han vare ock pliktig* att på *anmaning utlämna* föremålet mot *bevis* samt *noggrant uppgiva platsen för fyndet och omständigheterna därvid.*	*Den som har hittat ett* föremål, som skall tillfalla eller hembjudas staten, skall utan dröjsmål *anmäla fyndet* hos riksantikvarieämbetet och statens historiska museer eller *hos något* ombud som *den myndigheten har* utsett *eller hos länsstyrelsen* eller hos *någon* polismyndighet. *Upphittaren är också skyldig* att på *begäran lämna ut* föremålet mot *kvitto* samt *att lämna noggranna uppgifter om var, när och hur fyndet gjordes.*
	Om metallsökare
	15 a §
	Med metallsökare förstås i denna lag apparater som kan användas för att på elektronisk väg spåra metallföremål under markytan.
	15 b §
	Metallsökare får inte medföras på fasta fornlämningar annat än vid färd på sådan väg som är upplåten för allmänheten. Metallsökare får inte heller medföras i eller i närheten av sådana skeppsvrak eller andra föremål som avses i 9 a §.

[1] Lagen omtryckt 1976: 442.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	15 c § *Metallsökare får inte användas inom Gotlands län.* *Metallsökare får inte heller användas inom område, där fornfynd av det slag som skall hembjudas enligt 11 § första stycket tidigare har påträffats. Sådant område omfattar fyndplatsen och den omgivande mark där ytterligare fornfynd kan tänkas förekomma med hänsyn till det tidigare fyndets karaktär, fyndplatsens och den omgivande markens utseende samt förekomsten av andra kända fyndplatser i närheten.* *Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om den närmare avgränsningen av sådant område som avses i andra stycket.*
	15 d § *Utan hinder av vad som sägs i 15 c § får metallsökare användas för att yrkesmässigt söka efter annat än fornfynd.* *Utan hinder av vad som sägs i 15 b och 15 c §§ gäller att* *1. metallsökare får medföras och användas vid arkeologiska undersökningar, som utförs av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer eller länsstyrelsen eller av annan efter medgivande av länsstyrelsen,* *2. länsstyrelsen får i annat fall meddela tillstånd att medföra och använda metallsökare.*
16 §	
Den som i fråga om fast fornlämning eller sådant skeppsvrak eller annat föremål som avses i 9 a § utan lov *vidtager* åtgärd som *sägs* i 1 § andra stycket eller *underlåter att fullgöra* anmälningsskyldighet enligt 8 § andra stycket *dömes* till böter. *Är brottet grovt, är straffet* fängelse i högst sex månader. Han är även skyldig att ersätta *all kostnad som föranledes av brottet.*	Den som i fråga om *en* fast fornlämning eller *ett* sådant skeppsvrak eller annat föremål som avses i 9 a § utan lov *vidtar någon* åtgärd som *avses* i 1 § andra stycket eller *inte fullgör* anmälningsskyldighet enligt 8 § andra stycket *döms* till böter *eller* fängelse i högst sex månader. Han är även skyldig att ersätta *alla kostnader som brottet föranleder.*

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
Den som *underlåter att anmäla* fornfynd enligt vad i 12 § *sägs straffes såsom* i första stycket *stadgas* och *have förverkat* all rätt på grund av fyndet. *Samma lag vare, där* någon *eljest undandöljer*, skadar, förändrar, avyttrar eller förvärvar föremål som enligt denna lag skall tillfalla eller hembjudas staten.	Den som *inte anmäler* fornfynd enligt vad *som föreskrivs* i 12 § *döms till straff som anges* i första stycket och *har förlorat* all rätt på grund av fyndet. *Detsamma gäller, om* någon *gömmer*, skadar, förändrar, avyttrar eller förvärvar föremål som enligt denna lag skall tillfalla eller hembjudas staten. *Till straff som anges i första stycket döms också den som bryter mot 15 b eller 15 c §. En metallsökare som har använts vid brottet skall förklaras förverkad, om det inte är uppenbart oskäligt.*
20 §	
Talan mot länsstyrelsens beslut i *ärende* enligt 3 § andra stycket, 4 § *eller* 15 § tredje stycket *föres* hos kammarrätten genom besvär. *Mot* beslut i övrigt enligt denna lag av länsstyrelsen eller riksantikvarieämbetet och statens historiska museer *föres talan* hos regeringen genom besvär.	*Beslut av länsstyrelsen* i *ärenden* enligt 3 § andra stycket, 4 §, 15 § tredje stycket *och 15 d § andra stycket får överklagas* hos kammarrätten genom besvär. *Detsamma gäller i fråga om beslut om sådana föreskrifter som avses i 15 c § tredje stycket och som meddelas av annan myndighet än regeringen.* Beslut i övrigt enligt denna lag av länsstyrelsen eller riksantikvarieämbetet och statens historiska museer *får överklagas* hos regeringen genom besvär.
Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer *äger föra talan mot länsstyrelsens beslut* enligt denna lag.	Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer *får överklaga beslut av länsstyrelsen* enligt denna lag. *Detsamma gäller i fråga om beslut om sådana föreskrifter som avses i 15 c § tredje stycket och som meddelas av annan myndighet än regeringen.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

minab/gotab Stockholm 1985 82588